

Pilkkusääntöjen sovellutusta

Viime vuoden lopulla ilmestyneen »Kielikellon» laajin kirjoitus on professori Matti Sadeniemen laatima »Väli-merkkien käyttö». Säännöt ovat olennaisesti samat kuin koulukieliopissa ja siis enimmille lehden lukijoille samoin kuin muillekin kynämiehille entuudestaan tuttuja. Eräät sääntöjen kohdista ovat kuitenkin sellaisia, että niiden soveltaminen käytännössä aiheuttaa jatkuvasti epävarmuutta. Parin viime vuoden aikana olen merkinnyt muistiin enimmäkseen päivälehdistä kymmenittäin tapauksia, joista pilkku puuttuu tai joissa se on väärässä kohdassa. Virheellinen pilkutus näyttää usein johtuneen siitä, että vieraasta kielestä käännettäessä on pilkut sijoitettu samalla tavoin kuin ne olivat alkutekstissä.

Esitän seuraavassa muutamia jaksoi-

hin ryhmiteltyinä lehdistä poimittuja virkkeitä tai niiden katkelmia ja selitän samalla, lähinnä em. Sadeniemen kirjoitukseen nojautuen, niissä esiintyviä väli-merkkivirheitä.

»Kokoomuksen vaalitentissä Te, kansanedustaja Pirkko Aro sanoitte vastustavanne . . .»

»Mutta näkemiin nyt toistaiseksi jalo königsbergiläinen ja kiitos avustasi. Minun pitää kiiruhtaa toisiin kysymyksiin, sillä sinunkaan aseesi oi Immanuel eivät yksin riitä.»

Puhuttelusanat tulisi säännön mukaan erottaa pilkuilla muusta yhteydestä, ja pilkut pannaan tällöin molemmin puolin. Puhuttelusanaja edellisissä sitaateissa ovat *kansanedustaja Pirkko Aro, jalo königsbergiläinen ja oi Immanuel*.

»Sicco Manholt, *EEC:n maatalousministeri* on saattanut maatalouspoliittisen keskustelun laineet käymään korkeina.»

»Prinsessa Fatima, *Persian shaahin sisar ja persialaisen kenraalin vaimo* lähtemässä ensilennolle helikopterilla.» (kuvateksti).

»Teoksen lahjoittaa Lundille, *entiselle kummikuntakaupungilleen* kiitokseksi Porvoon kaupunki.»

»Everstiluutnantti B. Volynov *Sojuz 5:n päällikkö* jäi yksin lentämään alukseensa.»

Säännön mukaan erotetaan pääsanansa jäljessä oleva appositioattribuutti muusta lauseesta pilkuilla. Toistojen välttämiseksi on virkkeissä esiintyvät appositioattribuutit painettu kursiivilla, ja pilkut tulevat siis molemmille puolille näitä kursivoituja kohtia. Oikein ovat pilkut esim. seuraavassa katkelmassa: »Tuttavani, helsinkiläinen kunnallismies, kertoi seuraavan tarinan...» •

On huomattava, että myös erisnimi voi esiintyä lisäselvennyksen luonteisena appositioattribuuttina, ja on siinä tapauksessa erotettava pilkuilla.

»Uusi James Bond, *George Lazenby* seuraa ainakin siinä mielessä perinteitä, että...»

»Paras suomalainen, Erkki Pukka, oli seitsemäs.» (Tässä pilkut oikein.)

Jos erisnimellä ei ole tällaista tehtävää, sitä ei eroteta pilkuilla. Esim. seuraavanlaisissa tapauksissa pilkut eivät ole paikallaan:

»Kaaapatun matkustajakoneen päällikkö, Dean Carter, seurasi sunnuntaina, kuinka...»

»Kuuluisan kuvanveistäjän, Hannes Autereen, koti on kesäisin avoinna matkailijoille.»

»Dubcekin seuraaja, Gustav Husak, syytti entistä johtoa siitä...»

»Suomen atomiteollisuuden toimitusjohtajan, tekn. lis. Uolevi Luodon, mukaan näyttää olevan mahdollista, että...»

Pilkuilla erotettuja nimiä edeltävät sanat ovat näissä tapauksissa selviä määritteitä: matkustajakoneen päällikkö

Dean Carter, kuuluisa kuvanveistäjä Hannes Autere, Dubcekin seuraaja Gustav Husak, toimitusjohtajan tekn.lis. Uolevi Luodon mukaan.

Rajatapauksia, joissa pilkkujen käyttö voi tulla karsymykseen mutta ei ole suorastaan tarpeellista, edustavat seuraavat esimerkit:

»Puoligauullistinen iltalehti, Paris-Presse, kyseli maanantaina etusivulleen...»

»Talidomidia valmistanut englantilainen tehdas, The Distillers Company Limited, on suostunut maksamaan huomattavia korvauksia.»

Jos suomenkielisessä tekstissä on kuten edellä pitkäkök vieraskielinen nimi, voi selvyuden kannalta olla eduksi sen erottaminen pilkuilla omaksi kokonaisuudekseen.

Pääsanansa jäljessä olevat irralliset ainekset erotetaan muusta lauseesta pilkuilla samoin kuin puhuttelusanat ja appositioattribuutit. Tässäkin ryhmässä jää usein pois ainakin päättävä pilkku.

»Maailmanpankin kokoamien tietojen mukaan neljän Skandinavian maan, Norjan, Ruotsin, Suomen ja *Tanskan* tuonti oli viime vuonna yhteensä 11,7 mrd (paremmin mrd.) dollaria.»

»Ainoastaan kolmessa maassa maailmassa, Ruotsissa, Englannissa ja *Islannissa* leviää enemmän kuin meillä päivälehtiä väkilukuun verrattuna.»

»Perinteisten elinkeinojen, poronhoidon, kalastuksen ja *metsästyksen* merkitys on jyrkästi laskenut.»

»Tämän historiallisen yrityksen kolme päähenkilöä, eversti B., kapteeni L. ja *majuri A.* olivat lähteneet majapaikastaan klo 4.30 aamulla.»

Pilkuilla erotettavia lisäselvennyksiä saavat näissä virkkeissä seuraavat sanat: neljän Skandinavian maan, kolmessa maassa maailmassa, perinteisten elinkeinojen, kolme päähenkilöä. Päättävä sana on painettu kursiivilla, ja pilkku tulee sen jälkeen.

Seuraavassa tapauksessa kyseessä ei

ole selvennys, siis irrallinen aines, ja jälkimmäinen pilkku on poistettava: »Turmeltumaton ympäristö, puhtaat vedet ja raikas ilma, kuuluvat ihmisoikeuksiin.» Sisältyyhän turmeltumattomaan ympäristöön muutakin kuin puhtaat vedet ja raikas ilma, esim. luonnonvaraista kasvistoa ja eläimistöä. Mikäli kirjoittaja todella on tarkoittanut sanonnan »puhtaat vedet ja raikas ilma» selventäväksi lisäksi, on lauseessa paha kielivirhe: subjekti »turmeltumaton ympäristö» on yksikössä mutta predikaatti »kuuluvat» monikossa.

Kahden taipumattoman tittelin välissä käytetään pilkkua seuraavaan tapaan: »Tiistaina ei vielä yleisradion juristi, varatuomari M. Anderzen ollut tutustunut asiaan.» Vastaavasti olisi seuraavissakin pitänyt panna pilkku titteliin väliin:

»Saimaan kanavan neuvottelukunnan sihteeri varatuomari A. L. kertoi perjantaina, että . . .»

»Neuvostoarmeijan johtava puolueideologi kenraali A. J. varoitti sunnuntaina, että . . .»

Jos titteleitä on vain yksi, sitä ei eroteta pilkulla pääsanastaan. Virheellistä käyttöä kuvastavat seuraavat lainaukset:

»Matruusit, Richard Bailey, John Barille ja Michael Lindner, jotka lokakuun lopussa karkasivat . . .»

»Kuvassa libyalaiset nahka-alan harjoittelijat, vasemmalla poikien asiaa hoihtanut merkonomi, M. Salonen.»

»Keihäänheiton karsinta muodostui kohtalokkaaksi kultamitalin puolustajalle, Pauli Nevalalle, joka ei pystynyt ylittämään 80 metrin vaatimusrajaa.»

Lauseen irrallisia aineksia erotettaessa on vältettävä kaksoispisteen käyttöä, sillä kokonaisuudesta muodostuu epäsymmetrinen, jos sen alussa on kaksoispiste ja lopussa pilkku. Muutamat esimerkit havainnollistavat tarkoittamaani käyttötapaa.

»Tappiomme Grenoblessa tuli nyt ainakin osaksi kuvassamme näkyvän kolmikön: Helena Kivioja, Marjatta Kajosmaa ja Senja Pusula, toimesta korvatuksi.» Loppu olisi pitänyt muotoilla esim. seuraavasti: kuvassamme näkyvän kolmikön Helena Kiviojan, Marjatta Kajosmaan ja Senja Pusulan toimesta korvatuksi.

»Kaikki kolme avaruusmiestä: Frank B., James L. ja William A. ovat nukkuneet ja syöneet.» Jos erisnimet tällä tavoin esiintyvät lisäselvennyksen luonteisina appositioattributteina, ne erotetaan muusta lauseesta pilkuilla; siis pilkku *avaruusmiestä*-sanän jälkeen ja *ovat*-sanän eteen.

»Nl:n asettamana ehtona on: Itä-Saksan tunnustaminen, Oder — Neisse-rajän hyväksyminen ja irtisanoutuminen atomiaseistuksesta. Länsi-Saksan johtavat puolueet: kristillisdemokraatit ja sosiaalidemokraatit, eivät voi tähän suostua.» Sadeniemen mainitseman säännön mukaan kaksoispistettä käytetään »ennen ilmausta, joka konjunktiotta liittyy edelliseen ja merkitsee seurausta, johtopäätöstä, selitystä». Esimerkkinä on: *Katselin ympärilläni: ei liikahdustakaan.* Virkkeessä, joka edellä alkaa sanoilla »Nl:n asettamana ehtona on: Itä-Saksan tunnustaminen», kyseessä ei kuitenkaan ole tuollainen ilmaus, sillä *on*-sanana seuraava *Itä-Saksan tunnustaminen* on lauseen subjekti. Toisessa lauseessa muodostavat puolueiden nimet selventävän lisän, joka erotetaan pilkuilla muusta lauseesta.

»Tavallisilla sorsastuspaikoilla: matalikoilla, kaislikkoisilla lahdilla, lammiikoilla ja tulvaniityillä ei tänä vuonna ole ollut juuri lintuja.» Nuo paikat, jotka luetellaan tavallisina sorsastuspaikkoina, liittyvät lauseeseen selventävänä lisänä; kaksoispisteen sijaan olisi pantava pilkku ja päättävä pilkku *tulvaniityillä*-sanän jälkeen. Kaksoispistettä käytetään siinä tapauksessa, että päälausetta seuraa luettelo, johon virke samalla päättyy. Kun vähän muutamme sanojen järjes-

tystä, saamme edellisestä sitaatista sääntöä valaisevan esimerkin. Sorsia ei tänä vuonna ole ollut juuri tavallisilla paikoillaan: matalikoilla, kaislikkoisilla lahdilla, lammikoilla ja tulvaniityillä.

Ajatusviivojen käyttö pääsanansa jäljessä olevan appositioattribuutin tai irrallisen lisän erottamiseen ei ole suositeltavaa, sillä ajatusviiva on tähän tarkoitukseen liian näkyvä ja huomiota herättävä välimerkki. Esim. seuraavassa virkkeessä tulisivat pilkut paremmin kysymykseen kuin ajatusviivat: »Voitto Raatikainen — kampanjan tiedotuspäällikkö — on lähettänyt meille runsaasti kiinnostavaa materiaalia.» Jos irrallinen huomautus on erikoisen painava tai niin pitkä, että se jo itsessään tarvitsee pilkun, on syytä käyttää ajatusviivoja. Tällaista ajatusviivojen käyttöä valaisevat seuraavat virkkeet, joista edellinen sisältyy jo Sadeniemen kirjoitukseen.

»Muistettakoon vielä — ja se on tärkeintä — että divisioona oli vasta äsken muodostettu.»

»Ja vielä hienempi (kyltti) kaikessa yksinkertaisuudessaan on se, jolla väverska — kankuri tai kutoja, mitenkä nyt vain — kutsuu asiakkaitaan.»

Kuten ensimmäisestä esimerkistä ilmenee, voidaan pilkku, joka sattuisi toisen ajatusviivan jälkeen, jättää pois.

Ajatuksettomasti on käytetty ajatusviivoja seuraavassa virkkeessä, joka kokonaisuudessaankin on hatarasti rakennettu:

»Haamujutussa esiin tullut kolmikko

Esko Kaonpää — Matti Kaski — Kari Sillanpää muodostavat todellisen haamuklaanin.» Loppuosa olisi korjattava esim. seuraavasti: kolmikko E. K., M. K. ja K. S. muodostaa todellisen haamuklaanin. Predikaatin tulee olla yksikössä, koska lauseen subjektina on yksiköllinen ryhmäsana, *kolmikko*.

Ajatusviivojen paikalle kuuluisivat pilkut myös seuraavanlaisessa luettelossa: »Rautionaho teki sarjan 83,5—87 ja 85 metriä ja Ruotsalaisen sarja oli 73,5—85 ja 83 metriä.» Numeroilla on ilmaistu hyppyjen tarkka pituus eikä suinkaan ala- ja ylärajaa, joiden väliin ne sijoituvat. Verrattakoon edelliseen saman urheilu-uutisen otsikkoa: »Suomalaiset 73,5—92 metriä». Suomalaiskolmikko teki kaikkiaan kahdeksan hyppyä, joista lyhin oli 73,5 ja pisin 92 metriä. Uutisessa on ajatusviiva sille kuuluvassa tehtävässä eli erottamassa rajalukuja toisistaan.

Kahden perättäisen adjektiiviattribuutin väliin pannaan pilkku, jos niiden väliin voi ajatella *ja*-sanana, mutta ei siinä tapauksessa, että edellinen määrittää jälkimmäistä.

»Taidehuutokaupassa myytiin sunnuntaina hyvää, vanhaa ja nuorta taidetta.»

Koska kirjoittaja on ilmeisesti ajatellut, että vanha ja nuori taide, mitä huutokaupassa myytiin, oli hyvää, niin *hyvää* määrittää juuri näitä sanoja eikä sitä saa erottaa niistä pilkulla.

VEIKKO RUOPPILA